

I S S N 1 3 9 2 - 7 3 7 X

Archivum Lithuanicum 19

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT CHICAGO
VILNIAUS UNIVERSITETAS
VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

ARCHIVUM *Lithuanicum* 19

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
VILNIUS 2017

Redaktorių kolegija / Editorial Board:

PROF. HABIL. DR. *Giedrius Subačius* (filologija / philology),
(vyriausiasis redaktorius / editor),

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT CHICAGO,
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Birutė Triškaitė* (filologija / philology),
(vyriausiojo redaktoriaus pavaduotoja / associate editor),

LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

HABIL. DR. *Ona Aleknavičienė* (filologija / philology),
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

PROF. HABIL. DR. *Roma Bončkutė* (filologija / philology),
KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

PROF. DR. *Pietro U. Dini* (kalbotyra / linguistics),
UNIVERSITÀ DI PISA

PROF. HABIL. DR. *Jolanta Gelumbeckaitė* (kalbotyra / linguistics),
JOHANN WOLFGANG GOETHE-UNIVERSITÄT FRANKFURT AM MAIN

DR. *Reda Griškaitė* (istorija / history),
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DOC. DR. *Birutė Kabašinskaitė* (filologija / philology),
VILNIAUS UNIVERSITETAS

PROF. HABIL. DR. *Bronius Maskuliūnas* (filologija / philology),
ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS

DOC. DR. *Jurgis Pakerys* (filologija / philology),
VILNIAUS UNIVERSITETAS

PROF. HABIL. DR. *Rūta Petrauskaitė* (filologija / philology),
VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS, KAUNAS

HABIL. DR. *Christiane Schiller* (kalbotyra / linguistics),
HUMBOLDT-UNIVERSITÄT ZU BERLIN

PROF. DR. *William R. Schmalstieg* (kalbotyra / linguistics),
PENNSYLVANIA STATE UNIVERSITY, UNIVERSITY COLLEGE

HABIL. DR. *Darius Staliūnas* (istorija / history),
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Mindaugas Šinkūnas* (kalbotyra / linguistics),
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Aurelija Tamošiūnaitė* (filologija / philology),
JOHANNES GUTENBERG-UNIVERSITÄT MAINZ

DR. *Jurgita Venckienė* (filologija / philology),
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

Turinys (Contents)

Straipsniai (Articles)

Jurgita Venckienė

Lietuviški XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios antkapių užrašai: santykis su bendrine kalba ○ 9

Jurgis Pakerys

Mažvydas ir Augustinas: *imk(it) ir skaityk(it)* ○ 39

Mindaugas Šinkūnas

Senųjų Biblijos vertimų lyginamųjų tyrimų automatizavimas ○ 57

Birutė Kabašinskaitė

Rašmuo <y> antrajame *Knygos nobažnystės* leidime ○ 99

Anna Helene Feulner

John Wilkins' *Essay* (1668) und die 'Londoner Bibel' ○ 113

Giedrius Subačius

Simono Daukanto *Didžiojo lenkų–lietuvių kalbų žodyno* rašymo laikas: 1852–1856, 1857–1858 m. ○ 137

Jurgita Venckienė

Juozapo Arnulfo Giedraičio *Naujas Įstatymas* (1816): santykis su *Evangelijų* leidimais XIX a. ○ 149

Olga Mastianica-Stankevič

Mečislovo Davainio-Silvestraičio dienoraštis: lietuvių inteligento saviraiškos Vilniuje liudininkas (1904–1912) ○ 171

Publikacijos (Publications)

Liucija Citavičiūtė

Iš Goethe's ir Schillerio archyvo Weimare: Abraamo Jakobo Penzelio, Johanno Wolfgango von Goethe's ir Martyno Liudviko Rėzos laišakai dėl lietuvių dainų rinkinio *Dainos oder Litthauische Volkslieder* (1825) ○ 197

Liucija Citavičiūtė

Iš Goethe's ir Schillerio archyvo Weimare: dvi Johanno Wolfgango von Goethe's recenzijos apie lietuvių dainų rinkinį *Dainos oder Litthauische Volkslieder* (1825) ○ 243

Jolanta Gelumbeckaitė

Abraomo Kulviečio ir Stanislovo Rapolionio biogramos XVI Magdeburgo centurijoje ○ 265

Domininkas Burba

Rankraštinis lenkų–lietuvių kalbų žodynelis Eustachijaus Tiškevičiaus dokumentų rinkinyje Vroclave ○ 281

Darius Staliūnas

1886 m. Zacharijaus Liackio traktatas apie lietuvių kalbą ○ 293

Recenzijos (Reviews)

Arūnas Sverdiolas

Recenzuojama: Dainora Pociūtė, *Nematomos tikrovės šviesa. Reformacijos Lietuvoje asmenybės ir idėjos*, 2017 o 317

Vytautas Rinkevičius

Recenzuojama: Pietro U. Dini, „*ins undeudsche gebracht*“. *Sprachgebrauch und Übersetzungsverfahren im altpreußischen Kleinen Katechismus*, 2014 o 325

Felix Thies

Review of: Virginija Vasiliauskienė, Kristina Rutkovska (eds.), Konstantinas Sirvydas, *Punktai sakymų nuo Advento iki Gavėnios* = Konstanty Szyrwid, *Punkty Kazań od Adwentu do Postu*, Kritinis leidimas / Wydanie krytyczne, 2015; Virginija Vasiliauskienė, Kristina Rutkovska (eds.), Konstantinas Sirvydas, *Punktai sakymų Gavėniai* = Konstanty Szyrwid, *Punkty Kazań na Wielki Post*, Kritinis leidimas / Wydanie krytyczne, 2015; Virginija Vasiliauskienė, Kristina Rutkovska, *Konstantino Sirvydo Punktai sakymų* = *Punkty Kazań Konstantego Szyrwida*, Teksto rengimo principai, rodyklės, šaltiniai / Zasady edycji, indeksy, źródła, 2016 o 333

Robert Frost

Review of: Gina Kavaliūnaitė (ed.), *Samuelio Boguslavo Chylinskio Biblija 3. Chylinskio Biblijos istorijos šaltiniai*, 2015 o 339

Roma Bončkutė

Recenzuojama: Domas Kaunas, *Kristijono Donelaičio atminties paveldas*, Studija, 2016 o 349

Veronika Girininkaitė

Recenzuojama: Olga Mastianica, *Bajorija lietuvių tautiniame projekte (XIX a. pabaiga–XX a. pradžia)*, Monografija, 2016 o 363

Regina Venckutė

Recenzuojama: Birutė Vanagienė, *Šiaurės vakarų žemaičių žodynas. Ylakių, Lenkimų, Mosėdžio, Skuodo, Šačių apylinkių šnektos*, 2014–2015 o 371

Diskusijos, apžvalgos, pastabos (Discussions, Surveys, Notes)

Veronika Girininkaitė

Laikraštis *Litwa* prenumeratoriaus akimis o 381

Vilma Zubaitienė

Mokslinė konferencija „Reformacija ir senoji Lietuvos raštija“ o 387

Ona Daukšienė

In memoriam: Eglė Patiejūnienė (1964–2017) o 393

Roma Bončkutė

In memoriam: Vytautas Vanagas (1930–2017) o 399

Liucija Citavičiūtė

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Vilnius

Iš Goethe's ir Schillerio archyvo Weimare: dvi Johanno Wolfgango von Goethe's recenzijos apie lietuvių dainų rinkinį *Dainos oder Litthauische Volkslieder* (1825)

Karaliaučiaus universiteto profesorius Martynas Liudvikas Rėza (Martin Ludwig Rhesa, 1776–1840) pirmąjį lietuvių dainyną *Dainos oder Litthauische Volkslieder*¹ išleido 1825 m. Jame lietuvių ir vokiečių kalbomis išspausdintos 85 Prūsijos Lietuvoje surinktos dainos ir 7 melodijos, rinkinio gale įdėta vokiška studija apie lietuvių liaudies dainas „Betrachtung über die litthauischen Volkslieder“ ir dalykiniai bei filologiniai tekstų komentarai „Anmerkungen“. Rinkinys 1825–1827 m. buvo recenzuojamas vokiečių ir lenkų spaudoje, dabar žinomos 9 recenzijos ir 3 anonsai. Tai daugiausia užsienio recenzijų sulaukusi XIX a. lituanistinė knyga². Jai skyrė dėmesio ir vokiečių literatūros klasikas Johannas Wolfgangas von Goethe (1749–1832).

Pirmąją recenziją Goethe paskelbė 1827 m. savo leistame literatūros ir kultūros žurnale *Ueber Kunst und Alterthum*³, antroji rašyta po 1828 m. ir pirmą kartą publikuota 1833 m. pomirtiniame raštų rinkinyje *Goethe's nachgelassene Werke*⁴.

Iki šiol manyta, kad antroji recenzija yra išplėtotą pirmosios versija, tačiau išlikę rankraščiai rodo, kad buvo dvi recenzijos. Į vieną jos sudėtos jau poetui mirus. Goethe's literatūrinio palikimo tvarkytojas ir raštų leidėjas Johannas Peteris Eckermannas (1792–1854), radęs poeto archyve neskelbtos Rėzos *Dainų* rinkinio recenzijos juodraščių, jį redagavo: išbraukė dešimties eilučių pastraipą ir jos vietoje įterpė 1827 m. publikuotą recenziją, tik be pirmojo sakinio. Iš dviejų recenzijų jis suformavo vieną ir 1833 m. paskelbė minėtame raštų rinkinyje. Taip atsirado klaidinga nuomonė, kad antroji recenzija yra papildyta pirmoji.

1 Rhesa 1825.

2 Apie kitas recenzijas ir anonsus žr. Citavičiūtė 2017b (spausdinama).

3 Goethe 1827, 345–346.

4 *Goethe's nachgelassene Werke*, 1833, 356–359.

Šis tomas skirtas užsienio literatūrai ir liaudies poezijai (*Auswärtige Literatur und Volkspoesie*).

Pirmasis Goethe's atsiliepinimas apie lietuvių liaudies dainas buvo lakoniškas. Jis vienu sakiniu palankiai įvertino Rėzos dainyną, komentarus, vertimą ir lietuvių dainų tyrinėjimą, tik pasigedo teminio dainų grupavimo ir pastebėjo, kad trūksta dainų, atspindinčių tėvų ir vaikų santykius jų gyvenimo pradžioje, nes merginos, vos pasirodžiusios, nori ištekėti, o vaikinai – sėsti ant žirgo. Savo palankumą leidiniui Goethe parodė rekomenduodamas jį įsigyti visiems, kurie domisi liaudies poezija.

Po keleto metų Goethe grįžo prie rinkinio ir rašė antrą, išsamesnę recenziją (paskutinis nutrūkęs sakinytis rodo, kad ji nebuvo baigta). Šį vertinimą Goethe pradėjo nuo savo asmeninio santykio su lietuvių dainomis. Apibūdinęs jas plačiomis citatomis iš Rėzos tyrinėjimo, poetas pateikė ir savo apibrėžimą: *būsenos eilėraščiai*. Lietuvių dainos įkvėpė poetą apmąstymams apie poeziją, slypinčią liaudies dainose, ir kūrėjo talento prigimtį. Goethe skeptiškai vertino tendenciją dainų rinkiniuose skelbti teorinius tyrimus. Būtent tą pastraipą išbraukė redaktorius Eckermannas, o jos vietoje įdėjo visą pirmąją recenziją, kuri disonuoja su antrosios recenzijos nuotaika ir stiliumi. 1904 m. rengiant vadinamąjį *Weimaro leidimą*, antroji recenzija buvo publikuota iš juodraščio, be kupiūrų ir papildymo.

Lietuvoje apie Goethe's recenzijas sužinota tik XX a. Artėjančios šimtosios poeto mirties metinės (jis mirė 1832 m. kovo 22 d.) paskatino vokiečių mokslininkus plačiau tirti Goethe's santykius su Rytų Prūsijos intelektualais ir susieti su Prūsijos kultūriniu gyvenimu. Sąsajas su lietuvių kultūra tyrė Nepriklausomos Lietuvos Vytauto Didžiojo universiteto profesorius Juozas Eretas (Joseph Ehret, 1896–1984)⁵. Rinkdamas medžiagą studijai „Rėzos santykiai su Goethe“⁶, jis perskaitė Dancigo (dab. Gdanskas) Vokiečių tėvynės draugijos tęstiniame leidinyje *Ostdeutsche Monatshefte* 1931 m. publikuotą Karaliaučiaus literatūros istoriko Ericho Jenischo (1893–1966) straipsnį „Goethe und die Dainos“, jame buvo paminėta Goethe's parašyta *Dainų* rinkinio recenzija, išspausdinta 1828 m. žurnale *Ueber Kunst und Alterthum*, ir tai, kad Weimare Goethe's archyve saugomas 1820 m. iš Karaliaučiaus atsiųstas Rėzos lietuvių dainų rinkinio rankraštis⁷.

1933 m. rudenį Eretas nuvyko į Weimarą. Goethe's archyve jis rado Jenischo minėtąjį Rėzos rinkinį *Dainos*⁸ (vėliau savo publikacijoje jį glaustai aprašė ir paskelbė ten esančių dainų pavadinimus), du Rėzos laiškus Goethe'į ir dviejų recenzijų rankraščius. Juos apibūdino taip: „pirmoji (trumpesnė) recenzijos redakcija iš 1827

5 Juozas Eretas gimė Bazelyje, filosofijos mokslų daktaras, literatūros istorikas. 1922–1940 m. Lietuvos universiteto (vėliau Vytauto Didžiojo universiteto) profesorius, aktyvus visuomenės ir mokslo veikėjas. Pasitraukęs į Vakarus, kėlė Lietuvos laisvės klausimą, rašė knygas, analizuoja baltų tautų likimą ir Lietuvos išeišijimo problemas.

6 Eretas 1938, 1–55.

7 Jenisch 1931, 420–421. Atrodo, Jenischas nebuvo tikslus, nurodydamas publikavimo metus. Straipsnio autorė rado žurnalo *Ueber Kunst und Alterthum* numerį su Goethe's recenzija, pažymėtą 1827 m. data.

8 Rankraštis dabar saugomas Goethe's ir Schillerio archyve (Litauische Lieder unter dem Titel „Dainos“; GSA 25/W 3229, 130 Bl.).

metų ir antroji (platesnė) redakcija iš 1828 metų.“ Pirmąjį rankraštį aprašė trimis eilutėmis:

Šitės recenzijos (vieno puslapio) originalas yra užsilikęs Goethės-Schillerio archyve Weimare. Iš jo matyti, kad autoriaus padiktuota sekretoriui Johnui ir vėliau kito pagalbininko Riemerio patikrinta bei pieštuku ištaisyta⁹.

Apie antrąją pasakyta:

Jos originalą, kurį saugoja Goethės-Schillerio archyvas Weimare, sudaro penki *in folio* lapai¹⁰. Jie visi rašyti tik dešinėje pusėje, kairioji gi palikta tuščia pataisoms. Senu įpratimu Goethe ir ši raštą padiktavo vaikštinėdamas po kambarį, ir tai, būtent savo paskutinių darbo valandų liudininkui – Kristijonui Schuchardtui (1799–1870)¹¹.

Eretas atkreipė dėmesį į tai, kad vėliau tekstą koregavo Goethe's raštų leidėjas Eckermannas ir komentavo kai kuriuos jo taisymus, taip pat minėjo apie antrojoje recenzijoje išbrauktą pastraipą ir įterptą pirmąją recenziją.

Pirmąją recenziją publikavusį šaltinį jis aprašė išsamiau negu Jenischas: „Štai šeštame tome savo žurnalo *Ueber Kunst und Alterthum* (kurio antras sąsiuvinis galėjo išeiti dar 1827 m.), jis [Goethe], po antrašte *Nationelle Dichtung* apžvelgdamas serbų, ilyrų, neograikų kūrybą, septintoje vietoje įdeda šią recenziją: *Dainos oder Litthauische Volkslieder*“¹², nurodė ir perspausdintą publikaciją (1903) vadinamajame *Weimaro leidime*¹³.

Antrąją recenziją (Jenischo neminėta) Eretas publikavo iš Goethe's raštų rinkinio *Goethe's nachgelassene Werke* (1833, t. 46, 356–359). Kodėl tyrėjas nepasinaudojo Weimaro leidimu (1904, t. 42, 305–307), kuriame ji buvo publikuota iš rankraščio, neregduota ir nekupiūruota, nežinia. Nuo tol lietuvių literatūroje funkcionuoja būtent 1833 m. recenzija, kuri skiriasi nuo poeto rankraščio.

Eretas publikavo recenzijas vokiečių kalba ir lietuviškai atpasakojo turinį. Tyrimą iliustravo dviem fotonuotraukomis iš Weimaro archyvo, tai paskutinis lapas iš antrojo Rėzoslaiško (1826 m. spalio 14 d.) ir antriosios Goethe's recenzijos pirmasis lapas.

1969 m. Vilniaus universiteto profesorius Albinas Jovaišas paskelbė pirmąjį Goethe's recenzijų vertimą į lietuvių kalbą¹⁴. Akivaizdu, kad jis rėmėsi Ereto studija, tačiau nesiryžo pateikti išsamaus bibliografinio aprašo ir nenurodė autoriaus pavardės. Sovietinėje Lietuvoje šio mokslininko, kaip ir kitų į Vakarus pasitraukusių inteligentų, knygos buvo laikomos specfonduose, jomis leista naudotis tik su specialiais leidimais, o citavimas buvo nepageidautinas. Išnašoje prie pirmosios recenzijos vertimo Jovaišas pažymėjo: „vokiškasis recenzijos tekstas buvo paskelbtas žurnale 'Athenaeum', IX, sąs. II, K., 1938, p. 49–50“, o prie antrosios – „vokiškasis recenzijos teks-

⁹ Eretas 1938, 50.

¹⁰ Iš tikrųjų 5 puslapiai, prirašyti abiejose pusėse, t. y. 3 lapai.

¹¹ Eretas 1938, 50–51.

¹² Eretas 1938, 49.

¹³ *Goethes Werke*, 1903, 327.

¹⁴ Jovaišas 1969, 362–365.

tas buvo paskelbtas žurnale 'Athenaeum', IX, sąs. II, K., 1938, p. 53–55. Ten pateikta žinių ir apie recenzijos rankraštį¹⁵.

Antrąją recenziją jis nurodė vertęs iš 1833 m. leidimo (kaip ir Eretas). Perspausdinta ir Ereto publikuota vieno lapo recenzijos rankraščio fotokopija. Išnašoje Jovaišas nurodė redaktoriaus Eckermanno kupiūruotą vietą.

Jovaišas pirmąją recenziją vadina *pirmuoju variantu*, o išspausdintą 1833 m. – *antruoju*. Goethe's rankraščių jis pats greičiausiai nematė, nes sovietmečiu mokslininkų kelionės į užsienį buvo ribojamos.

Recenzijų rankraščiai tebesaugomi Goethe's ir Schillerio archyve Weimare (Goethe- und Schiller-Archiv – Klassik Stiftung Weimar; toliau – GSA). 2016 m. tvarkant archyvą buvo pagamintos naujos kartoninės dėžutės: pilko kartono išorinė ir balto kartono vidinė ir pakeista buvusi signatūra (GSA 25/XXXVII, C, 38).

Į dėžutę sudėti trys dokumentai (8 lapai) bendru pavadinimu: *Goethe, Johann Wolfgang von / Werke / Aufsätze über Kunst und Altertum, 6. Band, 2. Heft Nationelle Dichtkunst VII. / Dainos oder litthauische Volkslieder, herausgegeben von L. J. Rhesa*, nauja signatūra – GSA 25/W 3057. Antroji recenzija (po 1828) įdėta pirma, toliau – pirmoji recenzija (1827) ir pirmosios spausdintos recenzijos (1827) iškarpa iš žurnalo *Über Kunst und Alterthum*, 6. Band, 2. Heft.

APIBENDRINIMAS. Palankų Rėzos *Dainų* rinkinio vertinimą ir domėjimąsi lietuvių dainomis Europoje skatino palanki Johanno Wolfgango von Goethe's nuomonė, todėl jo recenzijos ir šiandien domina tyrėjus. Pirmoji recenzija parašyta ir išspausdinta 1827 m. paties Goethe's redaguojamame žurnale *Ueber Kunst und Alterthum*, o vėliau nepakeista perspausdinta raštų rinkinyje *Goethes Werke* 1903 m. Antroji publikuota 1833 m. pomirtiniame raštų rinkinyje *Goethe's nachgelassene Werke* su Johanno Peterio Eckermanno taisymais: išbraukta pastraipa, kurioje Goethe skeptiškai vertino mokslinius tyrimus, spausdinamus dainų rinkiniuose, ir jos vietoje įterpta recenzija iš 1827 m. Vėliau, 1904 m., recenzija perspausdinta iš rankraščio (be taisymų) Goethe's raštų rinkinyje *Goethes Werke*, vadinamajame *Weimaro leidime*. Lietuvių tyrėjai – Juozas Eretas ir Albinas Jovaišas – publikavo redaguotąjį antrosios recenzijos variantą (iš 1833 m.), kuris ir tapo chrestomatiniu. Matyt, buvo pasirinkta ankstesnė publikacija. Iš skaitytojų akiračio dingo visa rankraščio pastraipa, o du Goethe's atsiliepimai tapo vienu tekstu.

Šioje publikacijoje pirmą kartą skelbiamos Goethe's recenzijų rankraščių faksimilės iš Goethe's ir Schillerio archyvo Weimare.

Šaltiniai ir literatūra:

CITAVIČIŪTĖ, LIUCIJA, 2017a: „Vienos dainos istorija: 'Aš atsisakiau savo močiutei...'", *Naujasis Židinys / Aidai* 5, 48–52.

¹⁵ Jovaišas 1969, 362–363.

- CITAVIČIŪTĖ, LIUCIJA, 2017b: „Vokiečių ir lenkų recenzentų žvilgsnis į M. L. Rėzos parengtą lietuvių dainų rinkinį *Dainos*, 1825“, *Tautosakos darbai* 52 (spausdinama).
- ERETAS, JUOZAS, 1938: „Rėzos santykiai su Goethe“, *Athenaeum* 9(2), 1–55.
- GOETHE, JOHANN WOLFGANG (Rec.), 1827: „Dainos, oder Litthauifche Volkslieder, herausgegeben von L. J. Rhesa. Königsberg 1825.“, *Ueber Kunst und Alterthum. Von Goethe. Sechften Bandes erstes Heft*. Stuttgart, in der Cotta'fchen Buchhandlung, 345–346.
- Goethe's nachgelassene Werke*, 1833 – *Goethe's Werke. Vollständige Ausgabe letzter Hand. Sechs und vierzigster Band*. Stuttgart und Tübingen, in der J. G. Cotta'fchen Buchhandlung. 1833. [Antras antraštinis:] *Goethe's nachgelassene Werke, Sechfter Band*. Stuttgart und Tübingen, in der J. G. Cotta'fchen Buchhandlung. 1833.
- Goethes Werke*, 1903 – *Goethes Werke Herausgegeben im Auftrage der Großherzogin Sophie von Sachsen. 41. Band. Zweite Abteilung*. Weimar. Böhlau Nachfolger.
- Goethes Werke*, 1904 – *Goethes Werke Herausgegeben im Auftrage der Großherzogin Sophie von Sachsen. 42. Band. Erste Abteilung*. Weimar. Böhlau Nachfolger.
- JENISCH, ERICH, 1931: „Goethe und die Dainos“, *Ostdeutsche Monatshefte*, 11. Jahrgang, Sonderheft: *Goethe und der Osten*, Herausgeber Carl Lange, Berlin, Danzig: Verlag von Georg Stilke, 417–422.
- JOVAIŠAS, ALBINAS, 1969: „Lietuvių literatūrinių ryšių raida XIX a. pradžioje“, *Literatūra ir kalba* 10. Straipsniai. Recenzijos. Apžvalgos. Archyvinė medžiaga, vyr. red. Kostas Korsakas, Vilnius: Vaga, 362–365.
- RHESA, L[UDWIG] J[EDEMIN], 1825: *Dainos oder Litthauifche Volkslieder gesammelt, übersetzt und mit gegenüberstehendem Urtext herausgegeben von L. J. Rhesa, Dr. d. Theol. und Phil. ordentl. Profeffor d. Theol. und Dir. des Litthauifchen Seminars auf d. Univerfität zu Königsberg. Nebst einer Abhandlung über die litthauifchen Volksgedichte*. Königsberg, 1825. Druck und Verlag der Hartungfchen Hofbuchdruckerei.

Liucija Citavičiūtė

FROM GOETHE AND SCHILLER ARCHIVES IN WEIMAR:
TWO JOHANN WOLFGANG VON GOETHE'S REVIEWS
FOR THE LITHUANIAN SONG COLLECTION
DAINOS ODER LITTHAUISCHE VOLKSLIEDER (1825)

Summary

Königsberg University Professor Martynas Liudvikas Rėza (1776–1840) prepared the first Lithuanian song collection *Dainos oder Litthauische Volkslieder* (Königsberg, 1825). It included eighty-five Prussian Lithuanian songs in Lithuanian and in German, seven melodies, comments, and a research article by Rėza. This book is the most reviewed Lithuanian publication of the nineteenth century. The interest in the Lithuanian songs in Europe was promoted by the opinion of Johann Wolfgang von Goethe. Goethe even wrote two reviews. The first one was published in 1827, in the *Ueber Kunst und Alterthum* magazine and the

second in the post-mortem collection of writings *Goethe's nachgelassene Werke* in 1833 with the corrections of writer Johann Peter Eckermann, and reprinted from the manuscript (without corrections) in the *Goethes Werke* collection in 1904. When editing, the paragraph in which Goethe was considering the scientific research included in the song collections and the 1827 review was added.

Why did the Lithuanian researchers—Juozas Eretas (in 1938) and Albinas Jovaišas (in 1969)—publish the expurgated and edited version of the second review is not known. Perhaps they chose the earliest publication? An entire paragraph of the manuscript disappeared from the readers' reach and two Goethe's reviews became a single text.

In this publication, the facsimiles of manuscripts of Goethe's reviews from Goethe and Schiller archives in Weimar were published for the first time.

LIUCIJA CITAVIČIŪTĖ

Gauta 2017 m. rugpjūčio 1 d.

Senosios literatūros skyrius

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Antakalnio g. 6

LT-10308 Vilnius, Lietuva

el. p.: liucija.cita@gmail.com

1. PIRMŪSIOS RECENZIJOS (1827) RANKRAŠTIS; Goethe- und Schiller-Archiv – Klassik Stiftung Weimar: Bestand 25: *Goethe, Johann Wolfgang von / Werke / Aufsätze über Kunst und Altertum, 6. Band, 2. Heft Nationelle Dichtkunst VII. / Dainos oder litthauische Volkslieder, herausgegeben von L. J. Rhesa*, nauja signatūra (GSA 25/W 3057, Bl. 1).

DOKUMENTO APRAŠAS. Rankraščio apimtis 1 lapas *in folio*, popierius kanceliarinis, grubus, pageltęs, kraštai banguoti, matyti vertikali lenkimo linija, vandenženklėje įžiūrimas žodis *pergament*. Rašyta rusvu rašalu dešinėje perlenkimo pusėje, kairioji iš pradžių palikta tuščia taisymams ar pastaboms. Netilpus dešinėje pusėje, panaudota kairioji lapo pusė, tekstas pratęstas pasukus lapą 90 laipsnių kampu prieš laikrodžio rodyklę. Kairiojoje lapo pusėje viršutiniame kampe raudonu rašalu įrašyta, spėjama, puslapio numeris [13. Dešiniojoje pusėje viršutiniame kampe pieštuku 14. Goethe's diktuojamą tekstą užrašė sekretorius Johannas Augustas Friedrichas Johnas (1814–1832), redagavo Friedrichas Wilhelmas Riemeris (1774–1845) ir pats Goethe, jis taisė raudonu rašalu ir pieštuku¹⁶. Taisymai yra įvairaus pobūdžio, taisyta rašant iš karto ar vėliau.

Palyginus rankraštį su 1827 m. išspausdintu tekstu matyti, kad atsirado naujų taisyčių, todėl šitas rankraštis laikytinas juodraščiu arba pirmąja korektūra.

ANKSTESNĖS PUBLIKACIJOS: *Ueber Kunst und Alterthum. Von Goethe. Sechsten Bandes erstes Heft*. Stuttgart, in der Cotta'schen Buchhandlung, 1827, 345–346; *Goethes Werke Herausgegeben im Auftrage der Großherzogin Sophie von Sachsen. 41. Band. Zweite Abteilung*. Weimar. Böhlau Nachfolger, 1903, 327; Juozas Eretas, „Rėzos santykiai su Goethe“, *Athenaeum* 9(2), 1938, 49–50.

VERTIMAS: Albinas Jovaišas, „Lietuvių literatūrinių ryšių raida XIX a. pradžioje“, *Literatūra ir kalba* 10. *Straipsniai. Recenzijos. Apžvalgos. Archyvinė medžiaga*, vyr. red. Kostas Korsakas, Vilnius: Vaga, 1969, 362.

1 Dainos, oder Litthauische
Volkslieder, herausgegeben¹⁷
von L. J. Rhesa¹⁸. Königsberg[,]
1825.

5 Auch diese Sammlung darf
einer Bibliothek, die sich mit
der National=Poefie beschäf=
tigt, nicht fehlen. Die Ueber=
setzung so wie die beyge=
fügten Anmerkungen¹⁹

und Betrachtungen sind schätz=

¹⁶ Žr. *Goethes Werke* 1904, 302, 306. Goethe's ranka įrašytus fragmentus autorė lygino su Goethe's rašysenos pavyzdžiais.

¹⁷ Prieš žodį *herausgegeben* iš vienos pusės Goethe's raudonu rašalu pažymėtas laužtinis skliaustas.

¹⁸ Pabraukta Rhesa.

¹⁹ Po *Anmerkungen* išbraukta *find*. Šis taisyimas galėjo atsirasti diktuojant tekstą.

[73

Draus, dem Lithuanischen
Kulturbücher, herausgegeben
von L. J. Alfse. Königsberg
1825.

Auf diese Sammlung sind
meine Bibliothek, die sich mit
den National-forten befasst,
nicht beschränkt. Die Ueber-
setzung so wie die beyden
früher herausgegebenen sind
und Entwerfungen sind ^{von} Alfse
den, und Alfse Alfse
in nicht größerem Umfang
verliehen, wenn die Ueber-
setzung meiner Alfse
pflicht mir nur möglich, Alfse
werden: von Alfse
und Alfse Alfse Alfse
kürzlich und Alfse
bis zu Alfse und Alfse
gehen. Alfse Alfse Alfse
einander Alfse Alfse
für Alfse und Alfse
kannst und Alfse Alfse
kannst, weil Alfse Alfse
Acht Alfse Alfse Alfse
gerne Alfse Alfse
Alle Alfse Alfse
nur als Alfse Alfse

und der eigentliche Alfse
Hintergrund Alfse Alfse
und Alfse Alfse
den Alfse Alfse
Hintergrund Alfse Alfse

bar, nur wäre²⁰ diefer Sammlung²¹
ein weit größerer Werth
verliehen, wenn die Lieder
15 nach ihrer innern Verwandt=
fchaft wären aufgestellt
worden: vom Spinnermädchen
und Webermädchen durch Na=
türliches und Phantaftisches²²
20 bis zu Krieg und Kriegsge=
fchreÿ. Wie fie jetzt unter=
einander ftehen, zerftreuen
fie Gefühl und Einbildungs,
Kraft und zerftören zuletzt
25 beide, weil Senfationen aller
Art fich doch zuletzt nach einer
gewiffen Einheit zurückfehen.

Als merkwürdig würde
man alsdann²³ gefunden haben[,]
30 daß der eigentliche Lebensbeginn, das Verhältniß der Eltern zu den
Kindern, hier ganz und gar fehle und kaum eine Spur zu finden²⁴ feÿ[,]
daß man jemals darauf fittlich und dichterifch²⁵ aufgemerkt.
Die Mädchen, fogleich wie fie erfcheinen, wollen²⁶ heÿrathen, die
Knaben, zu Pferde fteigen.

Vertimas

Dainos, oder Litthauische Volkslieder, herausgegeben von L. J. Rhesa. Königsberg, 1825.

Šito rinkinio taip pat neturėtų stigti bibliotekoje tu, kurie domisi liaudies poezija. Vertimas, kaip ir pridėtos pastabos bei tyrinėjimas, yra vertingi; tačiau visam rinkiniui būtų suteikta daug daugiau vertės, jeigu dainos būtų sugrupuotos pagal jų vidines sąsajas: pradžioje – verpiančios ir audžiančios merginos, toliau – gamta ir mitologija, pagaliau – karas ir karo šauksmai. Sudėtos dabartine tvarka jos blaško jausmus bei vaizduotę ir pagaliau sugriauna ir viena, ir kita, nes bet kuri emocija trokšta juk tam tikro tvarumo.

Taip pat tenka stebėtis, kad čia visiškai neatsispindi tikroji gyvenimo pradžia – tėvų santykiai su vaikais; tik galima numanyti, kad jie yra doroviški ir poetiški. Vos pasirodžiusios merginos nori ištekėti, o vaikinai – sėsti ant žirgo.

20 Po nur išbraukta hätte ir įrašyta wäre.

21 1827 m. publikacijoje vietoje diefer Sammlung išspausdinta dem Ganzen.

22 Žodžio viduryje po Pha įterpta raidė n.

23 1827 m. publikacijoje vietoje alsdann išspausdinta fodann.

24 1827 m. publikacijoje vietoje zu finden išspausdinta zu entdecken.

25 Po dichterifch pieštuku, juodu ir raudonu rašalu išbraukta darauf. Vienas iš taisymų yra Goethe's.

26 Po wollen rašalu horizontaliai ir trimis brūkšniais pieštuku įstrižai išbraukta fie.

2. ANTRŪSIOS RECENZIJOS RANKRAŠTIS; Goethe- und Schiller-Archiv – Klassik Stiftung Weimar: Bestand 25: *Goethe, Johann Wolfgang von / Werke / Aufsätze über Kunst und Altertum, 6. Band, 2. Heft Nationelle Dichtkunst VII. / Dainos oder litthauische Volkslieder, herausgegeben von L. J. Rhesa*, nauja signatūra (GSA 25/W 3057, Bl. 1–5).

DOKUMENTO APRAŠAS. Recenzija parašyta apie 1828–1832 m. Rankraščio apimtis 3 lapai *in folio*, popierius standus, kanceliarinis, pageltęs, bet neaptrupėjęs, su vandens ženklais (įžiūrimas augalinis motyvas ir apie 5 cm skersmens saulė su 8 cm ilgio spinduliais). Ryški vertikali lenkimo linija per lapo vidurį. Rašyta juodu arba tamsiai rudu rašalu dešiniojoje lapo skiltyje, lenkimo linija peržengta tik redaguojant. Rašyta sekretoriaus Johanno Christiano Schuchardto (1799–1870) diktuojuot Goethe'io. Rašyta abiejose lapo pusėse, tarpai tarp eilučių dideli. L. 2v sakinio paskutinės dvi eilutės parašytos dešiniojoje skiltyje, pasukus lapą 90 laipsnių kampu prieš laikrodžio rodyklę. Paskutiniame lape (l. 3) tekstas tęsiamas toliau įprastomis horizontaliomis eilutėmis dešiniojoje skiltyje. L. 3 paskutinis sakinytis išbrauktas, tekstas laikytinas nebaigtu. Rankraštyje yra redakcinių taisyčių, padarytų rašant iš karto ar vėliau, yra skutimo žymių, taisyčiai raudonu rašalu ir pieštuku priskirtini pačiam Goethe'io, taisyčiai raudonu rašalu – raštų rengėjui Eckermannui. Kairėje l. 1 skiltyje viršuje juodu rašalu įrašytas skaitmuo 2. (jis išlieka visuose *verso* lapuose), lapo viršuje viduryje pieštuku įrašytas lapo numeris 1 (ši numeracija nuosekliai tęsiama *verso* lapuose), dešiniame kampe viršuje rašalu įrašytas skaitmuo 164.

Šis rankraštis publikuojamas laikantis kiek kitokių principų negu pirmoji recenzija. Kadangi tyrimui svarbus autentiškas Goethe's tekstas, tai redaktoriaus išbrauktos prasminės teksto dalys perraše ir vertime paliekamos laužtiniuose skliaustuose. Svarbiausi taisyčiai, kuriems reikia platesnio paaiškinimo arba į juos svarbu atkreipti dėmesį, yra tokie:

1) l. 1, eil. 16 vietoje daugtaškio Eckermanno įrašyta *von litthauischen Liedern*.

Pirmoje pastraipoje (l. 1, eil. 3–5) apibūdindamas Rėzos rinkinį Goethe rašo: *fchon Herder liebte diese lettifchen Volkslieder (jau Herderis mėgo šias latvių dainas)*, o diktuojuodamas antrąją pastraipą ir galbūt išsižiūrėjęs į knygos pavadinimą *Dainos oder Litthauifche Volkslieder*, suabejojo, ar čia latvių dainos ir l. 1, eil. 16 paliko daugtaškį. Vėliau toje vietoje Eckermanno ranka įrašyta: [*Sammlung von*] *litthauifchen Liedern (lietuviškų dainų [rinkinį])*. Tada atitinkamai pataisyta ir pirmoji pastraipa, l. 1, eil. 4 žodyje *diese* nubraukus dėmenį *-fe* iš įvardžio *diese* padarytas artikelis *die*: *fchon Herder liebte die lettifchen Volkslieder (jau Herderis mėgo latvių dainas)*.

2) l. 3 išbrauktas nebaigtas paskutinis sakinytis: *Giebt man doch zu, daß ein König das Hohe Lied gedichtet hat [...]* (*Juk pripažįstame, kad Aukštąją giesmę sukūrė karalius [...]*).

Pradėtame sakinyje turima galvoje judėjų karaliui Saliamonui priskiriama *Giesmių giesmė*, užrašyta Senajame Testamente. Apie tai, kad poetinis talentas duotas ir valstiečiui, ir kilmingajam, Goethe jau buvo užsiminęs anonsuodamas tris naujas knygas: serbų, švedų ir Rėzos parengtą lietuvių dainų rinkinį²⁷:

²⁷ *Goethes Werke*, 1903, 217–218.

Eigentlich giebt es nur Eine Dichtung, die echte, fie gehört weder dem Volke noch dem Adel, weder dem König noch dem Bauer; wer sich als wahrer Mensch fühlt wird sie ausüben.

Vertimas

Iš tikrųjų egzistuoja tik Viena Poezija, tikroji, ji nėra nei prastuomenės, nei kilmingųjų, nei karaliaus, nei valstiečių nuosavybė; ją kurti gali kiekvienas, kuris jaučiasi esąs tikru žmogumi.

3) I. 3 apačioje Goethe's ranka pieštuku įrašyta *Sing Sang* ir nubraukta (Eckermanno?) rudu rašalu. Šios žodžių poros reikšmė nėra aiški, matyt, tai Goethe'į kilęs asociatyvus sąskambis apmaštant liaudies dainas. *Sing* galėtų būti veiksmažodžio *singen* imperatyvas, o *Sang* daiktavardžio *Gesang* (*daina, giesmė*) šaknis. Šitas žodžių junginys nebuvo nei perspausdintas, nei komentuotas.

4) I. 1 Eckermanno nubraukta antraštė *Dainos von Rhesa* ir lapo kairėje pusėje įrašyta: *Dainos, Dainos, oder Litthauifche Volkslieder, herausgegeben von L. J. Rhesa. Königsberg 1825*. Šios antraštės taip pat išbrauktos ir įrašyta *Dainos, von Rhesa, 1825*. Tokiu pavadinimu recenzija išspausdinta 1833 m. raštų rinkinyje.

5) I. 2 Eckermanno išbraukta Goethe's sekretoriui padiktuota pastraipa (1–10 eilutės), o greta kairėje lapo pusėje pažymėta, kad toje vietoje bus įterptas kitas tekstas ir nurodyti recenzijos (1827) pirmieji ir paskutiniai žodžiai: *Die Uebersetzung so wie die beygefügten... zu Pferde steigen*.

Išbrauktoji pastraipa tokia:

Doch jeder Freund folcher Betrachtungen wird diesen Anhang mit Vergnuegen anschauen. Ganz einig sind wir damit nicht, finden aber keinen Beruf ins Einzelne zu gehen. Bei der großen Teilnahme und den allgemein verbreiteten Einfichten ueber folche Dinge wird sich alles nach und nach von selbst zurecht legen.

Vertimas

Juk kiekvienas tokių tyrinėjimų mėgėjas labai apsidžiaugs radęs šį priedą. Mes nesame visai tos pačios nuomonės, tačiau nemanome, kad turėtume [čia] gilintis į detales. Dėl didelio susidomėjimo ir plačiai paplitusio tokių dalykų suvokimo viskas galų gale stos į savo vietas.

Atrodo, poetas skeptiškai vertino dainų rinkiniuose spausdinamus teorinius tyrimus, tačiau tokia praktika Europoje buvo paplitusi jau nuo XVIII a. Beje, pirmojoje recenzijoje Goethe Rėzos studiją buvo įvertinęs palankiai: „Die Uebersetzung so wie die beygefügten Anmerkungen und Betrachtungen sind schätzbar.“ („Vertimas, kaip ir pridėtos pastabos bei tyrinėjimai, yra vertingi.“)

ANKSTESNĖS PUBLIKACIJOS: *Goethes Werke Herausgegeben im Auftrage der Großherzogin Sophie von Sachsen. 42. Band. Erste Abteilung*. Weimar. Böhlau Nachfolger, 1904, 305–307; Juozas Eretas, „Rėzos santykiai su Goethe“, *Athenaeum* 9(2), 1938, 53–55.

VERTIMAS: Albinas Jovaišas, „Lietuvių literatūrinių ryšių raida XIX a. pradžioje“, *Literatūra ir kalba* 10. *Straipsniai. Recenzijos. Apžvalgos. Archyvinė medžiaga*, vyr. red. Kostas Korsakas, Vilnius: Vaga, 1969, 636–635.

[1r] [Dainos, von Rhefa. 1825.]²⁸
 Durch diefe Sammlung ift abermals
 einer meiner Wünſche erfüllt. Schon
 Herder liebte die²⁹ lettiſchen Volks=
 5 lieder gar fehr³⁰, in³¹ mein Kleines
 Drama: Die Fiſcherin³², find³³
 einige von feinen Ueberſetzungen
 gefloffen. Außerdem liegt bereits³⁴
 feit mehreren Jahren eine ftar=
 10 ke Sammlung folcher wohlverdeutſchter
 Gedichte bey mir, die ich, wie fo
 manches andere in Hoffnung deffen[,]
 was gegenwärtig gefchieht, im Stillen
 ruhen ließ.
 15 In dem gegenwärtigen Band
 erhalten wir eine Sammlung von litthauifchen³⁵
 Liedern³⁶, begleitet von wenigen Anmerkungen³⁷,
 um Eigenthümlichkeiten³⁸, bezeichnende Aus=
 drücke³⁹ zu verdeutlichen. In einer⁴⁰
 20 angefügten Betrachtung giebt der
 Sammler wünfchens werthe Aufſchlüffe,
 über⁴¹ Inhalt und den Rhythmus^{42 43},

28 Antraštė padiktuota sekretoriui Goethe's, išbraukta redaktoriaus Eckermanno ir kairiojoje skiltyje viršuje įrašyta ir išbraukta: *Dainos, / Dainos, / oder Litthauifche Volkslieder, / herausgegeben von L. J. Rhefa. / Königsberg 1825.*

Pabraukta: *Dainos, Dainos, oder Litthauifche / Volkslieder; L. J. Rhefa.*

29 die taisyta iš *diefe*.

30 Po *fehr* Goethe's įterptas raudonu rašalu vienas ar du žodžiai, po to išskusta.

31 in taisyta iš *In*.

32 Pabraukta *Die Fiſcherin*.

33 Po *Fiſcherin* išbraukta ir vėl atstatyta *find*, išbraukta *fchon*.

34 Po *liegt* išbraukta *fchon* ir viršuje (Eckermanno?) įrašyta *bereits*.

35 Po *von* vietoj buvusio daugtaškio Eckermanno įrašyta *litthauifchen*.

36 Po *Liedern* išbraukta *mit* ir viršuje Eckermanno įrašyta *begleitet von*.

37 Po *Anmerkungen* kairėje paraštėje raudonu rašalu Goethe's įterpta *um*.

38 Po *Eigenthümlichkeiten* raudonu rašalu Goethe's padėtas kablelis.

39 Po *Ausdrücke* Goethe's įrašytas ženklas, reiškiantis *etc*.

40 Po *einer* išbraukta *angefchloffenen* ir Goethe's raudonu rašalu įrašyta *angefügten*.

41 Po *über* raudonu rašalu Goethe's išbraukta *den*.

42 Po *Rhythmus* raudonu rašalu Goethe's padėtas kablelis.

43 Žemiau esanti eilutė raudonu rašalu Goethe's taisyta iš: *und frühere Notizen dieſer Literatur*.

auch teilt er Notizen über jene Literatur mit⁴⁴.
und drückt sich im⁴⁵ Allgemeinen⁴⁶ über
25 diese Dichtart folgendermaßen aus:

[1v] „Die litthauifchen Volkslieder Dainos⁴⁷
find größtentheils erotifcher Gattung;
fie befigen die Empfindungen
der Liebe und der Freude, fchildern
5 das Glück des häuslichen Lebens
und ftellen die zarten Verhältniffe
zwifchen Familiengliedern und Ver=
wandten auf eine höchft einfache
Weife vor Augen. In diefer
10 Hinficht bildet die ganze Samlung
gleichfam einen Cyclus der Liebe
von ihrer erften Veranlaffung,
durch die verfchiedenften Abftufungen
bis zu ihrer Vollendung im
15 ehelichen⁴⁸ Leben[.]

„Eine ernfte Wehmuth, eine fanfte
Melancholie verbreitet über diefe
Lieder einen fehr wohlthätigen Trauer=
flor. Die Liebe ift hier nicht eine
20 ausfchweifende Leidenschaft, fondern
jene ernfte, heilige Empfindung der
Natur, die den unverdorbenen
Menfchen anläßt⁴⁹, daß etwas Höheres⁵⁰
und Göttliches in diefer wundervollen
25 Seelenneigung liegt.“

[2r] [Doch jeder Freund folcher Betrachtungen
wird fowohl die Lieder als⁵¹ diefen
Anhang mit Vergnügen anfchauen.
Ganz enig find wir jedoch⁵² damit nicht,
finden aber keinen Beruf, ins
Einzelne zu gehen. Beÿ der großen

44 Po mit dešinėje paraštėje, spėjama, Goethe's įterpta und drückt sich.

45 im, spėjama, Goethe's, taisyta iš Im.

46 Po *Allgemeinen* išbraukta drückt er sich.

47 *Dainos* pabraukta.

48 Taisyta, nenustatyta iš ko.

49 *anläßt* iš klausos užrašytojo padaryta klaida vietoje *ahnen läßt*.

50 Taisyta iš *höheres*.

51 Po *wird* raudonu rašalu Goethe's išbraukta *fowohl die Lieder als*.

52 Po *wir* raudonu rašalu Goethe's įterpta *jedoch*.

Die Lithauische Volkslieder Dainos
sind gewöhnlich vorzüglich
für Lieder der Landschaften
der Erde und der Erde, jedoch
das Glück des menschlichen Lebens
und stellen die großen Naturkräfte
zu zeigen die wunderbaren und das,
was man sich nicht vorstellen
kann und kann. Die großen
Geist ist die ganze Dichtung
schon einen Teil der Erde
von ihrer ersten Naturkraft,
die die menschlichen Abhängigkeit
bis zu ihrer Vollendung in diesen
Liedern

Die ersten Naturkräfte, die ersten
Menschen verbindet über das
Leben einen so vollständigen
Lied. Die Erde ist für mich ein
die schönsten Naturkräfte, ganz
zu neuen, tiefen Einsicht der
Natur, die den menschlichen
Menschen verbindet, und durch diese
mit Geistliche in diesen wunderbaren
Dichtung liegt. "

Theilnahme und den allgemein verbreiteten Einfichten ueber folche Dinge wird sich alles nach und nach von felbft zurecht legen]⁵³.

Die Überfetzung fo wie die beygefügt⁵⁴ zu Pferd fteigen

- Da es fo viele Rubriken gibt
- 5 unter welche man die Gedichte vertheilt, fo möcht' ich diefe unter dem Namen⁵⁵ Zuftandsgedichte bezeichnen; denn fie drücken die Gefühle in einem gewiffen entfchiedenen Zuftand aus; weder unab-
- 10 hängige Empfindungen noch eine frey' Einbildungskraft waltet in denfelben, das Gemüth fchwebt elegifch über den befchränktesten Raum.
- 15 Und fo⁵⁶ find denn diefe Lieder anzufehen als unmittelbar vom Volke ausgegangen, welches der Natur⁵⁷, und alfo der Poefie⁵⁸, viel näher ift⁵⁹, die gebildete Welt.

[2v] Die Dichtergabe ift viel häufiger als man glaubt; ob aber einer wirklich ein Dichter fey, fieht man am⁶⁰ ficherften bey Gelegenheits- und folchen Zuftands-

- 5 gedichten. Das erfte faßt einen⁶¹ vorüberauffchenden⁶² Zeitmoment glücklich

53 Goethe's padiktuotą ir sekretoriaus įrašytą frazę išbraukė Eckermannas.

54 Įterpta Eckermanno: po *beygefügten* ženklas, atitinkantis *etc.*, toliau – nurodyta, kad toje vietoje turi būti įterptas pirmosios recenzijos tekstas pasibaigiantis ... *zu Pferde fteigen*.

55 1833 m. leidime *unter dem Namen* pataisyta *mit dem Namen*.

56 Prieš *fo* įterptas jungtukas *Und*; *fo* taisyta iš *So*.

57 Po *Natur* raudonu rašalu Goethe's pažymėtas kablelis.

58 Po *Poesie* raudonu rašalu Goethe's pažymėtas kablelis.

59 Po *ift* pieštuku Goethe's išbraukta *denn*; virš jo pieštuku įrašyta *als*.

60 Po *am* išbraukta *erften* ir viršuje raudonu rašalu Goethe's įrašyta *ficherften*.

61 Sulipę žodžiai atskirti skersiniu brūkšniu *faßt/einen*.

62 1833 m. leidime *vorüberauffchenden* pataisyta į *vorübergehenden*.

Die Übersetzung so wie
die beigefügten 10 6

J. K. Schlegel

Das Jahr dreimal solche Betrachtungen
meine Seele die Rechte des Irigen
Lustig mit Vergnügen beschauen!
Doch nicht ohne die Welt zu sehn,
fühlend das kleine Glück, das
fürgelbe zu gehn. Das der großen
Hilflosen nicht den allgütigen sehn,
bewußt das süßste das aber falsch,
das nicht nicht alles nicht und
was man selbst zu weis' sagen!

Der ab zu winter Rückwärts geht
unter walden nicht die Gärten
versteht, so nicht ist das nicht
den Namen Zeit und gewisse
beziehen; denn sie ändern die
Gefühle in einem gewissen nachher,
den Zeit und nicht; was nicht
süßer Lustigkeiten nicht sein frag?
die belien's Kraft macht in schreien,
das Gemüth schreiet nicht über
den beschwerlichen Raum.
Das ist nicht den nicht immer mehr,
das ist als unmittelbar dem Volke
mitzugeben, was ist der Natur, was
das der Kraft, was nicht ist, denn
die gebildete Welt.

259 Iš Goethe's ir Schillerio archyvo
Weimare: dvi Johanno Wolfgango
von Goethe's recenzijos apie lietuvių
dainų rinkinį *Dainos oder Litthausische Volkslieder*
(1825)

auf, das andere beſchränkt ſich mit
zarter Neigung in einen engen Raum
und ſpielt mit den⁶³ Bedingungen,
10 innerhalb dran⁶⁴ man ſich unauflöflich
beſchränkt fieht.

Beÿde nehmen ihren Werth von
dem prägnanten Stoff, den ſie
ergreifen, dem ſie ſich widmen und
15 verlangen von ihren Fähigkeiten
nicht mehr als ſie leiſten können.

Daß der Herausgeber ſich mit ein=
ſichtiger Wahl auf die Hälfte der
in ſeinem Befitz befindlichen Lieder
20 beſchränkt hat, iſt ſehr zu loben.
Sollen die Volkslieder einen
integrirenden Theil der ächten
Literatur machen, ſo müſſen ſie
mit Maß und Ziel vorgelegt
25 werden. Iſt die Gelegenheit, iſt der
Zuſtand erſchöpft, ſo begnüge⁶⁵ man
ſich⁶⁶ in dieſem Kreiſe, wie der Sämler hier ſehr löblich gethan
hat.

[3r] Es köm̄t mir, beÿ ftiller Betrachtung,
ſehr oft wunderſam vor, daß man
die Volkslieder ſo ſehr anſtaunt
und ſie ſo hoch erhebt: Es gibt
5 nur eine⁶⁷ Poefie[,] die ächte, wahre;
alles Andere iſt nur Annäherung
und Schein. Das poetiſche Talent
iſt dem Bauer ſo gut gegeben, als
dem Ritter, es köm̄t nur darauf
10 an, ob jeder ſeinen Zuſtand ergreift
und ihn nach Würden behandelt, und
da haben denn die einfachſten Ver=
hältniſſe die größten Vortheile; daher
denn auch die höhern, gebildeten Stände

⁶³ *den* taisyta iš *denen*.

⁶⁴ Taisyta: *dran* skersiniu brūkšniu išbraukta
r, po to braukimas atitaisytas horizonta-
liais brūkšneliais.

⁶⁵ *begnüge* taisyta iš *begnügen*.

⁶⁶ *Po ſich* nubrauktas kablelis.
⁶⁷ *eine* pabraukta.

Ein Dichtungsart ist wohl für jeden als
 wenn glaubt, ob aber seine Wirkung
 ein Dichter (so) stellt man sich, wenn
 lang Göttergötter und goldenen Götter,
 gebildet: das erste Subjekt war
 überaus schnelle Zeitvermutung gleich
 auf, das andere beschränkt sich mit
 zweiten Meinung in ein zu neuen Reim
 und stellt mit einem Dichtungen,
 in der Fall stehen man sich unerschöpflich
 beschränkt sich.

Langde wofür man ihren Abwurf von
 dem ursprünglichen Dicht, das sie
 ergründen, das sie sich nicht nur und
 nachher man ihren Tätigkeiten
 nicht mehr als sie langten können.
 Das der Göttergötter sich mit ein,
 sieht man wohl auf die Götter das
 in einem Dicht beschränkten Dicht
 beschränkt sich, ist sie zu leben.
 Dollen die Dichters Dicht man
 in kapriolenen Spiel das nicht an
 Sicherheit man, so werden sie
 mit Mensch und Zeit noch folgt
 man. Das die Göttergötter, ist der
 Göttergötter, so lang man war.

Ich in diesem Dicht, man aber Dichters für jede Dichtung

15 meiftens wieder, in fo fern fie fich
zur Dichtung wenden, die Natur⁶⁸
in ihrer Einfalt auffuchen.

[Giebt man doch zu, daß ein König
das Hohe Lied gedichtet hat [...]⁶⁹
[Sing Sang]⁷⁰

Vertimas

[1r] *Dainos, von Rhesa. 1825.*

Šitas rinkinys išpildė dar vieną mano norą. Jau Herderis labai mėgo latvių liaudies dainas; mano mažojoje dramoje *Die Fifcherin*⁷¹ skamba kai kas iš jo vertimų. Be to, jau daugelį metų pas mane guli į vokiečių kalbą gerai išverstas nemažas tokių eilių rinkinys, kurį, kaip ir kai kuriuos kitus dalykus, tikėdamasis to, kas dabar ir įvyko⁷², buvau atidėjęs į šalį.

Šiame tome mums pateikiamas lietuviškų dainų rinkinys su pridėtomis glaustomis pastabomis, paaiškinančiomis jų ypatybes ir išskirtinę išraišką. Kartu išspausdintame *Tyrinėjime* [dainų] rinkėjas suteikia reikalingų žinių apie turinį ir eilėdarą, taip pat analizuoja tokią literatūrą ir šią poezijos rūšį apibūdina taip:

[1v] „Lietuvių liaudies *Dainos* yra daugiausia erotinio pobūdžio: jose apdainuojama meilės ir džiaugsmo pojūčiai, vaizduojama namų laimė ir pačiais paprasčiausiais žodžiais apibūdinami švelnūs šeimos narių ir giminių santykiai. Šia prasme rinkinyje esančios dainos sudaro meilės ciklą: nuo pirmųjų užuomazgų per įvairiausias pakopas iki įprasminimo vedybiniame gyvenime.“⁷³

„Gilus liūdesys, švelni melancholija apgaubia šias dainas palaimingu liūdesio šydu. Meilė čia nėra nežabota aistra, tai gilus, šventas, gamtos duotas jausmas, leidžiantis nesugadintam žmogui patirti, kad šitame nuostabiame dvasios proveržyje slypi kažkas pakylėto ir dieviško.“

[2r] [Juk kiekvienas tokių tyrinėjimų mėgėjas labai apsidžiaugs radęs šį priedą. Mes nesame visai tos pačios nuomonės, tačiau nemanome, kad turėtume [čia] gilintis į detales]. Dėl didelio susidomėjimo ir plačiai paplitusio tokių dalykų suvokimo viskas galų gale stos į savo vietas]⁷⁴.

68 Po *Natur* išbraukta *würde*.

69 Goethe's padiktuotą ir sekretoriaus įrašytą frazę išbraukė Eckermannas.

70 Goethe's ranka įrašytą žodžių junginį išbraukė redaktorius Eckermannas.

71 Goethe's muzikinė drama *Die Fischerin* (*Žvejo duktė*) pastatyta 1782 m., joje skamba lietuviška nuotakos daina „Aš atsiskaičiau savo močiutei“ iš Herderio dainų rinkinio *Volkslieder* (1778). Kūrinio kulminacijoje ją atlieka pagrindinio vaidmens atlikė-

ja, rūmų solistė Corona Schröter, plačiau žr. Citavičiūtė 2017a, 48–52.

72 Minimas 1820 m. Rėzos atsiųstas dainų rankraštis. Goethe jį buvo atidėjęs laukdamas, kol bus išspausdintas.

73 Ši ir kita pastraipa yra citatos iš *Dainų* rinkinyje išspausdintos Rėzos studijos „Betrachtung über die liththauschen Volkslieder“ (plg. Rhesa 1825, 324 ir 332).

74 Redaktoriaus Eckermanno išbraukta Goethe's pastraipa.

So kamt mir, daß jellaw Lantonsien,
 jalso oft muntropfen war, das man
 die Maltelindre so joso ruckelnd
 und ja so juch ruffelt; so jost
 mir ein janz die die jette, jastor,
 alles bruchre ist mir jandjering
 mit jpin. Das jantijfe jaltent
 ist dem Lantre so gut jngoban, ad
 dem jettar, as kamt mir jernut
 an, ob jetro jpin an jst und jostijfe
 mit ja auf jandje bejruddt, mit
 die jeban dem die jandjring jhar,
 jelt jette die jandje jastijfe; jst
 dem auf die jstam, jst jstam jst
 jantijfe jstam, in ja jare jstijfe
 jst jstam jstam, die jstam
 jstam in jstam jstam jstam.
~~jstam jstam jstam, jstam jstam jstam
 jstam jstam jstam jstam~~

263 Iš Goethe's ir Schillerio archyvo
 Weimare: dvi Johanno Wolfgango
 von Goethe's recenzijos apie lietuvių
 dainų rinkinį *Dainos oder Litthauische
 Volkslieder* (1825)

Kadangi eilėraščiai klasifikuojami labai įvairiai, šituos norėčiau pavadinti būsenos eilėraščiais; nes juose vyrauja jausmai, kilę tam tikroje konkrečioje būsenoje; čia nėra netikėtų išgyvenimų ar vaizduotės proveržių; elegija dvelkiančios nuotaikos tvyro siauriausioje erdvėje.

Taigi šios dainos laikytinos gimusiomis pačioje tautoje, kuri yra kur kas arčiau gamtos, taip pat ir poezijos negu išsilavinęs pasaulis.

[2v] Poetinis talentas pasitaiko kur kas dažniau, negu manome; tačiau tikrą poetą neabejotinai pažinsime iš proginių ir šitokių būsenos eilėraščių: pirmuoju atveju sėkmingai užfiksuojama praskriejanti akimirka, antruoju – subtilus jausmas apribojamas apibrėžtoje erdvėje ir sukuria įvairias variacijas, neperžengdamas šios erdvės ribų.

Abiem atvejais vertę lemia vykusiai pasirinkta kūrinio tema ir pretenzijų pasakyti daugiau negu sugebama nebuvimas.

Leidėjas išvalgiai atrinko tik pusę sukaupytų dainų ir toks saikingumas vertas pagyrimo. Kad liaudies dainos taptų tikrosios literatūros dalimi, jos turi būti pateikiamos taupiai ir apgalvotai. Jeigu akimirka užfiksuota, būseną atskleista, tuo reikia ir apsiriboti, kaip šiuo atveju labai pagirtinai pasielgė sudarytojas.

[3r] Tyloje mąstydamas labai dažnai stebiuosi, kad liaudies dainomis taip žavimasi ir jos taip aukštai vertinamos. Poezija yra tik viena, tikroji, grynoji; visa kita – tik bandymas prie jos priartėti ir iliuzija. Poeto talentas lygiai duotas tiek valstiečiui, tiek riteriui, viskas priklauso vien nuo to, ar jis pajaučia savo būseną ir oriai ją išreiškia, o didžiausias privalumas yra juk natūralumas; todėl ir aukštesniųjų, išsilavinusių luomų atstovai kurdami poeziją nuolat siekia natūralaus paprastumo.

[Juk pripažįstame, kad Aukštąją giesmę sukūrė karalius]⁷⁵

[Sing Sang]⁷⁶

Šiūs bylōs – *Dainos oder litthauische Volkslieder, herausgegeben von L. J. Rhesa, GSA 25/W 3057* – dviejuose paskutiniuose puslapiuose yra įklijuotos pirmosios spausdintos recenzijos (1827) iškarpos iš žurnalo *Über Kunst und Alterthum* (VI. Bd. 2. H.). Iškirpta nedailiai, keliais kreivais paspaudimais. Viena teksto dalis įklijuota vienoje lapo pusėje ir kampe pieštuku įrašytas puslapis 165, kita dalis – kitoje lapo pusėje.

⁷⁵ Redaktoriaus Eckermanno išbraukta Goethe's frazė.

⁷⁶ Redaktoriaus Eckermanno išbrauktas Goethe's žodžių junginys.